

DOI: 10.11649/abs.2019.014

Zofia Sawaniewska-Mochowa

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk

Warszawa

zofia.sawaniewska-moch@ispan.waw.pl

https://orcid.org/0000-0003-2916-6736

Vilija Sakalauskienė

Instytut Języka Litewskiego

Wilno

vilija.sakalauskiene@lki.lt

https://orcid.org/0000-0002-0487-7710

**Litewska i polska spuścizna językowa
Antoniego Juskiewicza (Antanasa Juški)
z perspektywy XXI wieku**

Badania spuścizny Antoniego Juskiewicza pod kątem warsztatu leksykograficznego zainicjowała w latach 60. ubiegłego wieku Birutė Tolūtienė (Tolūtienė, 1961), ale później już tej problematyki nie kontynuowano, choć autorka przedstawiła wiele cennych spostrzeżeń natury socjolingwistycznej, które wymagały głębszej interpretacji.

Dorobek leksykograficzny księdza A. Juskiewicza wciąż pozostaje niedocenioną bazą materiałową do prowadzenia interdyscyplinarnych badań, a zwłaszcza do poznania bogactwa konceptualizacji świata przez osoby dwujęzyczne¹. Wycho-

¹ Potrzeba podjęcia nowych badań nad dziedzictwem językowym A. Juskiewicza była już sygnalizowana na łamach „Acta Baltico-Slavica” (Sakalauskienė & Sawaniewska-Mochowa, 2014). Przypadająca w 2019 roku dwusetna rocznica urodzin autora słowników przekładowych stanowi dobrą motywację do opracowania założeń wspólnego polsko-litewskiego projektu analizującego spuściznę leksykograficzną Juskiewicza z różnych perspektyw.

dzimy z założenia, że słowniki polsko-litewskie i litewsko-polskie, które powstały w trudnym momencie dziejów, gdy Polska i Litwa pozostawały pod władzą carów, są nie tylko cennym źródłem wiedzy o stanie języka litewskiego i polskiego w XIX wieku, lecz przede wszystkim swoistymi tekstami kultury, wpisującymi się w dyskurs społeczny czasu i miejsca. Stawiamy hipotezę, że tego rodzaju dwujęzyczne teksty miały wpływ na krystalizowanie się narodowej świadomości litewskiej i umacnianie tożsamości kulturowej Litwinów w drugiej połowie XIX wieku, a idąc dalej – tropem rozważań Pawła Bukowca (Bukowiec, 2008) – zakładamy, że w dużym stopniu oddziaływały na budowanie prestiżu społecznego języka litewskiego i rozszerzenie sfer jego użycia.

Proponowany model badania spuścizny językowej A. Juskiewicza, uwzględniający obok analiz językoznawczych także aspekt historyczny i etnokułturowy, zdecydowanie rozszerza dotychczasowy horyzont badawczy nad leksykografią polsko-litewską i litewsko-polską. Praktykowane dotychczas odrębne badanie materiału polskiego i litewskiego w oderwaniu od warstwy litewskiej dawało efekt poznawczy ograniczony do rozpoznania jednego aspektu, to jest geograficznego i socjalnego zróżnicowania języka polskiego na Litwie w drugiej połowie XIX wieku (Sawaniewska-Mochowa, 2002). Podobnie ściśle ukierunkowane były studia lituanistów nad słownikami przekładowymi, badacze skupiali się zazwyczaj na wybranych cechach gwarowych materiału litewskiego (Sakalauskienė, 2012). Tymczasem do pełnego wyekscerpowania danych, jakie niesie leksykografia dwujęzyczna, i możliwie głębokiego ich zinterpretowania niezbędne jest badanie równoległe i skonfrontowanie polskiej i litewskiej perspektywy badawczej oraz wykorzystanie różnych narzędzi opisu. Konieczne jest zastosowanie nie tylko instrumentarium diachronicznego, metod badawczych językoznawstwa kontrastywnego, teorii kontaktów językowych, ale i otwarcie się na ujęcia socjo- i etnolingwistyczne. Tylko wielostronna wspólna analiza materiału polskiego i litewskiego zawartego w makro- i mikrostrukturze słowników A. Juskiewicza, z uwzględnieniem dodanych później przez Jana Juskiewicza ekwiwalentów rosyjskich, uzmysłowi niedocenioną wartość tych źródeł również do prowadzenia studiów o ukierunkowaniu antropolingwistycznym.

Nowe odczytanie spuścizny leksykograficznej A. Juskiewicza wiąże się z koniecznością prowadzenia systematycznej współpracy naukowej litewsko-polskiej i wykorzystania narzędzi i metod, jakie daje nam humanistyka XXI wieku.

I. Analiza spuścizny leksykograficznej A. Juskiewicza w paradygmacie etnolingwistycznym i etnohistorycznym

Punktem wyjścia do tak ukierunkowanej analizy będzie zbadanie, jaką rolę odgrywają słowniki przekładowe jako swoisty gatunek tekstu w życiu dwóch podmiotów zbiorowych, zamieszkujących wspólne terytorium, znajdujących się w sytuacji utraty niepodległości, gdy narastają różnice na tle narodowościowym między Polakami i Litwinami. Warto dociekać, czy w dziewiętnastowiecznych słownikach przekładowych mamy odbicie wspólnej mentalności ludzi funkcjonujących we wspólnocie komunikatywnej Wielkiego Księstwa Litewskiego (Bednarczuk, 1999), czy raczej ujawniają się tu dwa odrębne obrazy świata Litwinów i Polaków, które są wyrażane przez inne koncepty językowe i wzorce kulturowe. Zainspirował nas pogląd Wojciecha Chlebdy (Chlebda, 2010, s. 202), że słowniki przekładowe mogą być źródłem cennych informacji do badań ukierunkowanych etnolingwistycznie. Fakt, że A. Juskiewicz konstruował makro- i mikrostrukturę swoich słowników, wykorzystując litewski język mówiony (gwarowy i potoczny) i polski regionalny (socjolekt drobnej szlachty), sprawia, że źródła te dostarczają dwojakich informacji etnolingwistycznych: mówią o konceptualizacji świata przez dwa podmioty zbiorowe (wspólnoty językowo-kulturowe) wyodrębniane jeszcze w XIX wieku według kryterium społecznego i językowego (Polacy = szlachta i Litwini = chłopci) w momencie krystalizowania się świadomości narodowej Litwinów, ale też informują o indywidualnej wizji świata samego leksykografa, pozostającego w bivalencji kulturowej polsko-litewskiej i czynnym bilingwizmie. Odczytywanie słowników dwujęzycznych jako specyficznego gatunku tekstu, w którym współlegzystują dwie perspektywy oglądu rzeczywistości: indywidualna i kolektywna (wspólnotowa), nigdy nie było w badaniach leksykografii przekładowej, nie tylko zresztą polsko-litewskiej i litewsko-polskiej, praktykowane. Proponowana koncepcja wytycza zatem nowe obszary do penetracji naukowej w obrębie językoznawstwa, wskazując zarazem na konieczność wyjścia poza modele badawcze tej dyscypliny i uwzględnienia dorobku historyków kultury (np. Romanowski, 2003) i etnohistoryków, zwłaszcza analizujących różne aspekty litewskiego odrodzenia narodowego w XIX wieku². Nie będziemy natomiast skupiać się na pragmatycznej funkcji słowników dwujęzycznych i ich zastosowaniu w glottodydaktyce i translacji tekstów, bo ta problematyka doczekała się już licznych opracowań językoznawczych (np. Mędelska & Wawrzyńczyk, 1992; Ostromęcka-Florczak, 1998; Piotrowski, 1994). Proponujemy natomiast odmienną interpretację źródeł słownikowych jako ważnego składnika dyskursu społecznego

² Mamy tu na uwadze prace na ten temat, ukazujące się w serii *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos* (Studia historyczne nad litewskim odrodzeniem narodowym).

danego miejsca i czasu oraz nośnika wiedzy na temat tożsamości językowej i kulturowej mieszkańców Litwy w czasach zaboru rosyjskiego.

II. Ukazanie dorobku leksykograficznego A. Juskiewicza w perspektywie komparatystycznej

Zamierzamy przedstawić spuściznę leksykograficzną A. Juskiewicza na tle tradycji leksykograficznej litewskiej i polskiej. Planujemy skonfrontowanie warsztatu leksykograficznego oraz makro- i mikrostruktury słowników przekładowych Juskiewicza z ważnymi dziełami leksykografii przekładowej litewskiej, zawierającymi materiał polski: *Dictionarium trium lingvarum* Konstantego Szyrwida (lit. Konstantinas Širvydas; Širvydas & Šinkūnas, 2012; Širvydas & Pakalka, 1979)³; słownikiem polsko-litewskim z lat 1825–1830 Dionizego Paszkiewicza (lit. Dionizas Poška; Paszkiewicz, 1825–1830)⁴; ponadto z wydanymi na prawach oryginału, z pełnym aparatem krytycznym, trzynomowym słownikiem polsko-litewskim Szymona Dowkonta (lit. Simonas Daukantas; Daukantas, 1993–1996) i polsko-litewskim słownikiem Wawrzyńca Iwińskiego (lit. Laurynas Iviniskis; Iwiński, 2010) oraz współczesnymi słownikami rejestrującymi słownictwo potoczne, gwarowe i regionalne różnych obszarów Litwy⁵. To ostatnie zadanie ma na celu uchwycenie żywotności bądź procesów recesji leksyki litewskiej z różnych pól semantycznych. Zamierzamy też porównać materiał polski zarejestrowany w słownikach przekładowych A. Juskiewicza ze *Słownikiem języka polskiego* tzw. wileńskim (1861; *Słownik języka polskiego*, 1861), *Słownikiem gwar polskich* J. Karłowicza (Karłowicz, 1900–1911), słownictwem współczesnej polszczyzny gwarowej na Litwie (np. Rieger, Masojć, & Rutkowska, 2006). Z kolei rosyjskie ekwiwalenty dopisywane przez Jana Juskiewicza i późniejszych redaktorów porównamy ze słownikami języka rosyjskiego, ujmującymi stan XIX wieku, głównie *Толковый словарь живого великорусского языка* W. I. Dala (Даль, 2002). Chcemy odpowiedzieć na pytanie, czy wprowadzenie tłumaczeń rosyjskich do wydanej części słownika litewsko-polskiego, narzucone przez II Wydział Imperatorskiej Akademii Nauk (por. Tolūtienė, 1961), wnosi uzupełnienia do znaczeń haseł litewskich, których nie oddają ekwiwalenty polskie,

³ Korzystamy z wydania fototypicznego tego słownika z 1642 roku w opracowaniu Kazysa Pakalki (Širvydas & Pakalka, 1979) oraz elektronicznego wydania *Dictionarium trium linguarum* w edycji z 1677 roku, przygotowanego przez Mindaugasa Šinkūnasa (Širvydas & Šinkūnas, 2012), <http://www.lki.lt/seriejirastai>

⁴ Rękopis słownika znajduje się w zbiorach Działu Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, sygn. F1-888, 889, stron 2085.

⁵ Por. wykaz tych słowników w artykule V. Sakalauskienė (Sakalauskienė, 2014).

umieszczone w wersji opublikowanej po przekładach rosyjskich. Skala ingerencji redaktorów w rękopisy księdza Juszkiewicza nie była jak dotąd przedmiotem szczegółowej analizy lingwistycznej. Z kolei ujęcie dzieła A. Juszkiewicza na szerszym tle porównawczym pozwoli na ustalenie, w jakim stopniu autor opierał się na dotychczasowej tradycji leksykograficznej i czerpał rozwiązania z istniejących już słowników, a w jakiej mierze wykorzystał nowy, oryginalny, zarejestrowany z żywej mowy materiał językowy litewski i polski.

III. Analiza spuścizny językowej A. Juszkiewicza w aspekcie socjolingwistycznym i komunikacyjnym

Trudno z perspektywy współczesnej wypowiadać się o stanie świadomości językowej dziewiętnastowiecznego autora, pozostającego w bivalencji kulturowej, niemniej podejmiemy próbę uchwycenia na podstawie materiału słowników przekładowych Juszkiewicza mechanizmów dystrybucji słownictwa polskiego i litewskiego w warunkach czynnego bilingwizmu polsko-litewskiego. Spodziewamy się, że tak prowadzone badania wzbogacą przynajmniej w jakimś stopniu teorię kontaktów językowych, zwłaszcza w zakresie konwergencji i dywergencji językowej w sytuacji wielojęzyczności (por. Woolhisser, 2005). Pamiętać należy, że badane źródła miały w zamierzeniu autora udokumentować bogactwo i przydatność komunikacyjną języka litewskiego, gdy w przestrzeni publicznej zdecydowanie wyższym prestiżem społecznym cieszył się na Litwie język polski. Porównując zasobność i charakter słownictwa polskiego i litewskiego w słownikach Juszkiewicza, będziemy zastanawiać się wspólnie nad kwestią, czy A. Juszkiewicz w dążeniu do przekazania bogactwa litewskiego języka mówionego i ludowego, a przez to mentalności zbiorowej Litwinów, nie wymyślił pewnych słów, by podnieść prestiż i funkcjonalność mówionego języka litewskiego w stosunku do polszczyzny (języka elitarnego) w momencie krystalizowania się litewskich aspiracji narodowych.

Podejmiemy także próbę wyodrębnienia z materiału słowników autora dwujęzycznego wszelkich interferencji polsko-litewskich (słowiańsko-litewskich) zachodzących na płaszczyźnie leksykalnej. Chodzi nam nie tylko o wykazanie tradycyjnych wzajemnych zapożyczeń słownikowych – polonizmów/sławizmów w litewskim (por. Kregždys, 2016a, 2016b) i lituanizmów/bałtyzmów w polskim (por. Rutkowska & Sawaniewska-Mochowa, 2012) – ale i konwergentów, czyli efektów procesów mieszania i uwspólniania słownictwa w warunkach ówczesnego bi- lub trójlingwizmu, polsko-litewsko-rosyjskiego bądź polsko-

-litewsko-białoruskiego⁶ (por. Smułkowa, 2010/2016b, s. 231). Będziemy odwoływać się do nowatorskiej koncepcji badawczej Elżbiety Smułkowej (Smułkowa, 2011, 2012/2016a), która interpretuje obecną sytuację wielojęzyczności na pograniczu bałtycko-słowiańskim w kategoriach konwergencji języków lokalnych wzajemnie dla użytkowników zrozumiałych. Wykorzystanie tej metodologii do badania materiału historycznego zawartego w słownikach wiąże się z pewnym ryzykiem. Odczytujemy słownik jako tekst danego miejsca i czasu, ale nie mamy już takiej możliwości, jaką dysponuje badacz w terenie, by śledzić wypowiedź mówcy w bezpośrednim kontakcie i rejestrować przykłady doraźnego mieszania języków w sytuacji wielojęzyczności. Mimo tych ograniczeń uznajemy dzieło A. Juskiewicza za przydatne do śledzenia procesów zachodzących na płaszczyźnie *parole* (mówienia), a to z przyczyny, którą można określić mianem wysokiego współczynnika autentyczności źródeł. Taki stan w dużej mierze gwarantuje przyjęta przez leksykografa metoda pozyskiwania słownictwa drogą eksploracji terenowej w kontakcie z żywymi użytkownikami języka oraz jego rejestracja w kontekście użytej frazy, co dzisiaj stanowi niepodważalną wartość poznawczą tych słowników.

Zawiłe losy słownika Juskiewicza, tak jak i innych dziewiętnastowiecznych słowników z Litwy, które nie miały wówczas szans na wydanie (Sawaniewska-Mochowa, 2002, 2013) należy przedstawiać na szerszym tle historycznym, mając na uwadze przeszkody, jakie tego typu tekstom stwarzał aparat ówczesnej cenzury. Trzeba gruntownie wyjaśniać, dlaczego wprowadzanie do obiegu społecznego słowników przekładowych, ukazujących z jednej strony prestiż i funkcjonalność polszczyzny, a z drugiej żywotność i bogactwo języka litewskiego, pozostawało ewidentnie w sprzeczności z carską polityką rusyfikacji Litwy.

Wspólnym mianownikiem, który jednoczy nasze wysiłki badawcze, jest dążenie do przywrócenia spuściznie A. Juskiewicza należnego miejsca w historiografii lingwistyki oraz ukazanie przydatności jego dorobku do prowadzenia różnie ukierunkowanych, poznawczo nowych, analiz lingwistycznych i etnokułturowych. Lituanieści, co sygnalizowała już Danguolė Mikulėnienė (Mikulėnienė, 2012), nie docenili należycie faktu, że dzieła A. Juskiewicza i jego brata Jana stanowią w konfrontacji z innymi źródłami solidny grunt do badań z zakresu historii języka litewskiego i jego podstaw dialektalnych w kontekście najważniejszego okresu jego gramatyzacji i stabilizowania się norm języka literackiego pod koniec XIX i na początku XX wieku.

⁶ Spuścizna leksykograficzna A. Juskiewicza dokumentuje obecność w dziewiętnastowiecznym mówionym języku litewskim stosunkowo licznych konwergentów typu *burgštynas* (pol. *bursztyn*), *cu-das* (pol. *cud*), *guzikas* (pol. *guzik*), *kabeta* (pol. *kobieta*), które *Lietuvių kalbos žodynas* (*Lietuvių kalbos žodynas*, 1941–2002/2013) opatruje kwalifikatorem „nevartotina bendrinė kalboje“ (niezalecane w języku ogólnym). Materiał ten przywoływany jest głównie ze słowników Juskiewicza lub innych dziewiętnastowiecznych źródeł, czasami podawany jest z gwar litewskich pogranicza bałtycko-słowiańskiego.

Propozycją metodologiczną, którą warto zastosować do badań słownika litewsko-polskiego A. Juskiewicza, jest koncepcja językowego obrazu świata w ujęciu Jerzego Bartmińskiego (Bartmiński, 2006) wraz z uzupełnieniami instrumentarium wprowadzonymi przez wymienionego autora i W. Chlebdę w artykule *Jak badać językowy obraz Słowian i ich sąsiadów* (Bartmiński & Chlebda, 2008). Metoda językowego obrazu świata dostarcza narzędzi do zbadania konceptualizacji i interpretacji ówczesnej rzeczywistości przez dwujęzycznego leksykografa, który w opinii Jana Baudouina de Courtenay, uchodził za „jednego z najlepszych znawców życia Litwinów we wszystkich jego przejawach” (Baudouin de Courtenay, 1880/1983, s. 35) i potrafił „godzić sumienne pełnienie obowiązków kapłańskich z tolerancją i czystą miłością do nauki” (Baudouin de Courtenay, 1880/1983, s. 38). Zastosowanie metodologii etnolingwistycznej do badania dziewiętnastowiecznych słowników przekładowych z Litwy to swego rodzaju kamień milowy w stosunku do dotychczasowego *stricte* filologicznego podejścia lingwistów do tego typu źródeł. Do opracowania metodą językowego obrazu świata można wybierać różne pojęcia, które mają bogate i różnorodne konotacje kulturowe: np. CZŁOWIEK (antropocentryzm ujawniający się wyraźnie w leksyce zawartej w słownikach Juskiewicza⁷), DOM, SPOŁECZEŃSTWO, JĘZYK, ZDROWIE, PRACA, WIARA, SZLACHECTWO. W tym zestawie ponadczasowych wartości nieprzypadkowo umieściliśmy SZLACHECTWO, bo pojęcie to niosło w badanym czasie nieobojętne aksjologicznie konotacje społeczne. Opublikowane dotychczas tomy *Słownika aksjologicznego Słowian i sąsiadów*, przedstawiające w sposób paralelny rozumienie pewnych uniwersalnych wartości, np. DOMU, PRACY czy HONORU w różnych językach (por. Bartmiński, 2016), stanowią cenną pomoc metodologiczną, ułatwiającą proces eksplikacji wybranych przez nas nazw wartości przez odkrywanie symetrii i asymetrii leksykalno-pojęciowej w materiale polskim i litewskim słowników Juskiewicza⁸.

Zadanie odczytania na nowo dorobku A. Juskiewicza wymaga wykorzystania postępu wiedzy i możliwości, jakie daje otwarcie językoznawstwa na różne dyscypliny humanistyczne: etnohistorię, kulturoznawstwo, antropologię, naukę o tożsamości (Bartmiński & Chlebda, 2008). Humanistyka XXI wieku nie tylko nie powinna odcinać się od poglądów dziewiętnastowiecznych prekursorów badań naukowych, ale wręcz musi mieć imperatyw, by prace i obserwacje naszych poprzedników analizować przy użyciu nowoczesnych metod i włączać do dyskursu współczesnej nauki. *Novum* naszego podejścia polega na interpretowaniu słowników

⁷ Wybrany materiał polski i litewski, ilustrujący konceptualizację pojęcia CZŁOWIEK w słownikach przekładowych A. Juskiewicza, zaprezentowany został w odrębnym artykule (por. Sakalauskienė & Sawaniewska-Mochowa, 2017).

⁸ Do porównań materiału służyć nam będzie również opracowanie K. Rutkowskiej, M. Smetony, & I. Smetonienė (Rutkowska, Smetona, & Smetonienė, 2017), przedstawiające konceptualizacje wybranych pojęć aksjologicznych w języku litewskim.

dwujęzycznych jako gatunku tekstu, który jest nośnikiem cennych danych nie tylko dla lingwisty, ale i dla historyka, kulturoznawcy czy etnologa. Nasze badania odbiegają od wcześniejszych filologicznych praktyk analizowania materiału polskiego i litewskiego w słownikach A. Juskiewicza w izolacji, bez poszukiwania zbieżności i różnic leksykalno-pojęciowych, jakie zachodzą w konceptualizacji świata wyrażanej przez leksykografa w dwóch językach. Zastosowanie instrumentarium etnolingwistycznego pozwala na prowadzenie efektywnych badań nad obrazem świata osoby bilingwalnej i biculturowej.

Wartość społeczna wspólnych badań polsko-litewskich nad spuścizną A. Juskiewicza polega natomiast na przełamywaniu schematów stereotypowego myślenia, że w konstruowaniu narracji o wspólnej przeszłości Litwinów i Polaków więcej dzieli niż łączy, a prowadzenie wspólnych dociekań w takich obszarach, jak tożsamość językowa, kulturowa czy narodowa, jest co najmniej trudne czy wręcz niewykonalne. Dorobek lingwistyczny Juskiewicza należy do spuścizny kulturowej obu narodów; przybliżając go i interpretując na nowo, wprowadzamy go w obszar współczesnego życia zbiorowego Polaków i Litwinów i stwarzamy płaszczyznę do lepszego zrozumienia siebie nawzajem i docenienia naszego wspólnego dziedzictwa.

Bibliografia

- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bartmiński, J. (2016). Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów – co zawiera, na jakich zasadach się opiera, dla kogo jest przeznaczony? W J. Bartmiński (Red.), *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów: T. 3. Praca* (ss. 7–12). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej.
- Bartmiński, J., & Chlebda, W. (2008). Jak badać językowy obraz Słowian i ich sąsiadów. *Etnolingwistyka*, 20, 11–25.
- Baudouin de Courtenay, J. N. (1983). Książd Antoni Juskiewicz. W J. N. Baudouin de Courtenay, *Dzieła wybrane* (T. 6, ss. 35–39; Z. Jakubowski & J. Kulczycka-Saloni, Red.). Warszawa: PWN. (Przedruk z: *Nowiny*, ss. 2–4, 1880(329)).
- Bednarczuk, L. (1999). Wspólnota komunikatywna Wielkiego Księstwa Litewskiego. W L. Bednarczuk, *Stosunki językowe na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego* (ss. 113–128). Kraków: Oficyna Wydawnicza Edukacja.
- Bukowiec, P. (2008). *Dwujęzyczne początki nowoczesnej literatury litewskiej: Rzecz z pogranicza polonistyki*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.

- Chlebda, W. (2010). W jakim zakresie słownik dwujęzyczny może być źródłem informacji etnolingwistycznej? W W. Chlebda (Red.), *Etnolingwistyka a leksykologia: Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu* (ss. 201–208). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Daukantas, S. (1993–1996). *Simono Daukanto raštai: Didysis lenkų-lietuvių kalbu žodynas* (T. 1–3; G. Subačius, Oprac.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Iwiński, W. (2010). *Lauryno Ivinskio lenkų-lietuvių kalbų žodynas* (O. Kažukauskaitė, Oprac., R. Šepetytė, Red.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich* (T. 1–6). Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności.
- Kregždys, R. (2016a). *Lietuvių kalbos polonizmų žodyno specyfikacija: Mokslo studija [Charakterystyka słownika polonizmów w języku litewskim]*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (*Studia Etymologica Baltica*, 1).
- Kregždys, R. (2016b). *Lietuvių kalbos polonizmų žodynas [Słownik polonizmów w języku litewskim: Mokslinis žodynas]*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (*Studia Etymologica Baltica*, 2).
- Lietuvių kalbos žodynas* (2. wyd. elektron., T. 1–20) [USB]. (2013). (G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, Z. Šimėnaitė, V. Vitkauskas, & J. Zabarskaitė, Red.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (Oryg. wydanie 1941–2002).
- Mędelska, J., & Warzyńczyk, J. (1992). *Między oryginałem a przekładem: Rzecz o słownikach dwujęzycznych*. Kielce: Wydawnictwo Szumacher.
- Mikulėnienė, D. (2012). XIX a. lietuvių tarmėtyra: Jono Juškos (1815–1886) išvalgos. W A. Aukšoriūtė (Red.), *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osios gimimo metinėms* (ss. 244–253). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ostromęcka-Florczak, B. (1998). Słownik dwujęzyczny i jego rola w nauczaniu języka polskiego jako obcego. *Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 10, 383–393.
- Paszkievicz, D. (1825–1830). *Słownik Języka Litewskiego, Polskiego i Łacinskiego przez Dionizego Paszkiewicza, Żmuydzina* (T. 1–2). Rękopis. Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, sygn. F1-888, 889.
- Piotrowski, T. (1994). *Problems in bilingual lexicography*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. (*Acta Universitatis Wratislaviensis*, 1694).
- Rieger, J., Masojć, I., & Rutkowska, K. (2006). *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*. Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Romanowski, A. (2003). *Pozytywizm na Litwie: Polskie życie kulturalne na ziemiach litewsko-białorusko-inflanckich w latach 1864–1904*. Kraków: Universitas.
- Rutkowska, K., Smetona, M., & Smetonienė, I. (2017). *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*. Vilnius: Akademine leidyba.

- Rutkowska, K., & Sawaniewska-Mochowa, Z. (2012). Zapożyczenia litewskie dotyczące człowieka w gwarach polskich na Litwie. Aspekt semantyczny. *Baltistica*, 2012(8 Supl.), 123–141. <https://doi.org/10.15388/baltistica.0.8.2116>
- Sakalauskienė, V. (2012). Antano Juškos lietuvių-lenkų kalbų žodyno tarminė medžiaga. W A. Aukšoriūtė (Red.), *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms* (ss. 256–274). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Sakalauskienė, V. (2014). Lietuvių tarminių žodynų i jų rengimo principiai. W R. Petrokienė (Red.), *Leksikologija ir leksikografija 4* (ss. 141–157). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Sakalauskienė, V., & Sawaniewska-Mochowa, Z. (2014). Filologia a tożsamość: Dwugłos polsko-litewski o ks. Antonim Juszkiewiczzu, twórcy słowników przekładowych. *Acta Baltico-Slavica*, 38, 108–125. <https://doi.org/10.11649/abs.2014.001>
- Sakalauskienė, V., & Sawaniewska-Mochowa, Z. (2017). Dvikalbiai žodynai kaip kultūros tekstai (XIX a. kun. Antano Juškos žodynų pagrindu). *Acta Linguistica Lithuanica*, 76, 89–104.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2002). *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX w. (na podstawie słowników przekładowych Antoniego Juszkiewicza)*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2013). XIX-wieczne słowniki przekładowe z Litwy jako źródła do badania polszczyzny regionalnej. *Prace Filologiczne*, 64, 319–330.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2014). Lietuviški XIX amžiaus verstiniai žodynai – regioninės lenkų kalbos tyrimų šaltiniai. W R. Petrokienė (Red.), *Leksikologija ir leksikografija 4* (ss. 123–138). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (Poszerzona wersja artykułu w języku polskim z 2013).
- Širvydas, K., & Pakalka, K. (Oprac.). (1979). *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas: Konstantinas Širvydas Dictionarium trium lingvarum*. Vilnius: Mokslas.
- Širvydas, K., & Šinkūnas, M. (Oprac.). (2012). *Konstantinas Širvydas, Dictionarium trium lingvarum, 1677*. Pobrano z <http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=53&page=3>
- Słownik języka polskiego, obejmujący oprócz zbiorów właściwie polskich, znaczną liczbę wyrazów z obcych języków polskiemu przyswojonych (...), do podręcznego użytku wypracowany przez Aleksandra Zdanowicza i in.* (Cz. 1–2). (1861). Wilno: Wydany nakładem i kosztem Maurycego Orgelbranda. (Wersja elektron. <http://eswil.ijp-pan.krakow.pl/>).
- Smułkowa, E. (2011). Sytuacja socjolingwistyczna i proces konwergencji języków na Braślawnszczyźnie w świetle badań terenowych 1997–2007. W E. Smułkowa (Red.), *Braślawnszczyzna: Pamięć i współczesność: T. 1. Historia regionu: Charakterystyka socjolingwistyczna: Świadectwo mieszkańców* (ss. 101–140). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Smułkowa, E. (2016a). Język jako przedmiot i czynnik integracji (casus bałto-słowiańskiego pogranicza językowego). W E. Smułkowa, *Moje pogranicza w historii, języku i wspomnieniach* (ss. 237–245). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy. (*Język na Pograniczach*, 42; Przedruk z: *Z polskich studiów slawistycznych: T. 12. Językoznawstwo*).

- Prace na XV Międzynarodowy Kongres Słowistów w Mińsku*, ss. 167–176, 2012, Warszawa: Komitet Słowianoznawstwa PAN).
- Smułkowa, E. (2016b). Konwergencja języków na pograniczu białorusko-polsko-litewskim i jej konsekwencje dla teorii zapożyczeń. W E. Smułkowa, *Moje pogranicza w historii, języku i wspomnieniach* (ss. 223–235). Warszawa: Słowistyczny Ośrodek Wydawniczy. (*Język na Pograniczach*, 42; Przedruk z: *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, ss. 97–109, 2010, 66).
- Tolūtienė, B. (1961). Antanas Juška leksikografas. *Literatūra ir kalba*, 5, 89–377.
- Woolhiser, C. F. (2005). Political borders and dialect divergence/convergence in Europe. W P. Auer, F. Hinskens, & P. Kerswill (Red.), *Dialect change: Convergence and divergence in European languages* (ss. 236–262). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486623.011>
- Даль, В. И. (2002). *Толковый словарь живого великорусского языка в четырех томах*. Москва: „Олма-Пресс”. (Wspólna redakcja wydań V. I. Dala i J. N. Baudouina de Courtenay we współczesnej pisowni).

Bibliography (Transliteration)

- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bartmiński, J. (2016). Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów – co zawiera, na jakich zasadach się opiera, dla kogo jest przeznaczony? In J. Bartmiński (Ed.), *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów: Vol. 3. Praca* (pp. 7–12). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej.
- Bartmiński, J., & Chlebda, W. (2008). Jak badać językowy obraz Słowian i ich sąsiadów. *Etnolingwistyka*, 20, 11–25.
- Baudouin de Courtenay, J. N. (1983). Książd Antoni Juszkiewicz. In J. N. Baudouin de Courtenay, *Dzieła wybrane* (Vol. 6, pp. 35–39; Z. Jakubowski & J. Kulczycka-Saloni, Eds.). Warszawa: PWN. (Reprinted from *Nowiny*, pp. 2–4, 1880(329)).
- Bednarczuk, L. (1999). Wspólnota komunikatywna Wielkiego Księstwa Litewskiego. In L. Bednarczuk, *Stosunki językowe na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego* (pp. 113–128). Kraków: Oficyna Wydawnicza Edukacja.
- Bukowiec, P. (2008). *Dwujęzyczne początki nowoczesnej literatury litewskiej: Rzecz z pogranicza polonistyki*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- Chlebda, W. (2010). W jakim zakresie słownik dwujęzyczny może być źródłem informacji etnolingwistycznej? In W. Chlebda (Ed.), *Etnolingwistyka a leksykologia: Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu* (pp. 201–208). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

- Dal', V. I. (2004). *Tolkovyĭ slovar' zhivogo velikoruskogo iazyka v chetyrekh tomakh*. Moskva: "Olma-Press". (Combined version of the editions of V. I. Dal and J. N. Baudouin de Courtenay in modern spelling).
- Daukantas, S. (1993–1996). *Simono Daukanto raštai: Didysis lenkų-lietuvių kalbu žodynas* (Vols. 1–3; G. Subačius, Comp.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Iwiński, W. (2010). *Lauryno Ivinskio lenkų-lietuvių kalbų žodynas* (O. Kažukauskaiė, Comp., R. Šepetytė, Ed.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich* (Vols. 1–6). Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności.
- Kregždys, R. (2016a). *Lietuvių kalbos polonizmų žodyno specyfikacija: Mokslo studija [Charakterystyka słownika polonizmów w języku litewskim]*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (*Studia Etymologica Baltica*, 1).
- Kregždys, R. (2016b). *Lietuvių kalbos polonizmų žodynas [Słownik polonizmów w języku litewskim: Mokslinis žodynas]*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (*Studia Etymologica Baltica*, 2).
- Lietuvių kalbos žodynas* (2nd ed. electron., Vols. 1–20) [USB]. (2013). (G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, Z. Šimėnaitė, V. Vitkauskas, & J. Zabarskaitė, Eds.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (Original work published 1941–2002).
- Mędelska, J., & Warzyńczyk, J. (1992). *Między oryginałem a przekładem: Rzecz o słownikach dwujęzycznych*. Kielce: Wydawnictwo Szumacher.
- Mikulėnienė, D. (2012). XIX a. lietuvių tarmėtyra: Jono Juškos (1815–1886) išvalgos. In A. Aukšoriūtė (Ed.), *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osios gimimo metinėms* (pp. 244–253). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ostromęcka-Florczak, B. (1998). Słownik dwujęzyczny i jego rola w nauczaniu języka polskiego jako obcego. *Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 10, 383–393.
- Paszkievicz, D. (1825–1830). *Słownik Języka Litewskiego, Polskiego i Łacńskiego przez Dionizego Paszkiewicza, Żmuydzina* (Vols. 1–2). Manuscript. Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, F1-888, 889.
- Piotrowski, T. (1994). *Problems in bilingual lexicography*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. (*Acta Universitatis Wratislaviensis*, 1694).
- Rieger, J., Masojć, I., & Rutkowska, K. (2006). *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*. Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Romanowski, A. (2003). *Pozytywizm na Litwie: Polskie życie kulturalne na ziemiach litewsko-białorusko-inflanckich w latach 1864–1904*. Kraków: Universitas.
- Rutkowska, K., Smetona, M., & Smetonienė, I. (2017). *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*. Vilnius: Akademėnė leidyba.
- Rutkowska, K., & Sawaniewska-Mochowa, Z. (2012). Zapożyczenia litewskie dotyczące człowieka w gwarach polskich na Litwie. Aspekt semantyczny. *Baltistica*, 2012(8 Suppl.), 123–141. <https://doi.org/10.15388/baltistica.0.8.2116>

- Sakalauskienė, V. (2012). Antano Juškos lietuvių-lenkų kalbų žodyno tarminė medžiaga. In A. Auksoriūtė (Ed.), *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms* (pp. 256–274). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Sakalauskienė, V. (2014). Lietuvių tarminių žodynų i jų rengimo principiai. In R. Petrokienė (Ed.), *Leksikologija ir leksikografija 4* (pp. 141–157). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Sakalauskienė, V., & Sawaniewska-Mochowa, Z. (2014). Filologia a tożsamość: Dwugłos polsko-litewski o ks. Antonim Juskiewiczzu, twórcy słowników przekładowych. *Acta Baltico-Slavica*, 38, 108–125. <https://doi.org/10.11649/abs.2014.001>
- Sakalauskienė, V., & Sawaniewska-Mochowa, Z. (2017). Dvikalbiai žodynai kaip kultūros tekstai (XIX a. kun. Antano Juškos žodynų pagrindu). *Acta Linguistica Lithuanica*, 76, 89–104.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2002). *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX w. (na podstawie słowników przekładowych Antoniego Juskiewicza)*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2013). XIX-wieczne słowniki przekładowe z Litwy jako źródła do badania polszczyzny regionalnej. *Prace Filologiczne*, 64, 319–330.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2014). Lietuviški XIX amžiaus verstiniai žodynai – regioninės lenkų kalbos tyrimų šaltiniai. In R. Petrokienė (Ed.), *Leksikologija ir leksikografija 4* (pp. 123–138). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (Expanded version of the article published in Polish in 2013).
- Širvydas, K., & Pakalka, K. (Comp.). (1979). *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas: Konstantinas Širvydas Dictionarium trium lingvarum*. Vilnius: Mokslas.
- Sirvydas, K., & Šinkūnas, M. (Comp.). (2012). *Konstantinas Sirvydas, Dictionarium trium lingvarum, 1677*. Retrieved from <http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=53&page=3>
- Słownik języka polskiego, obejmujący oprócz zbiorów właściwie polskich, znaczną liczbę wyrazów z obcych języków polskiemu przyswojonych (...), do podręcznego użytku wypracowany przez Aleksandra Zdanowicza i in.* (Pt. 1–2). (1861). Wilno: Wydany nakładem i kosztem Maurycego Orgelbranda. (Electron. version <http://eswil.ijp-pan.krakow.pl/>)
- Smułkowa, E. (2011). Sytuacja socjolingwistyczna i proces konwergencji języków na Brąsławszczyźnie w świetle badań terenowych 1997-2007. In E. Smułkowa (Ed.), *Brąsławszczyzna: Pamięć i współczesność: Vol. 1. Historia regionu: Charakterystyka socjolingwistyczna: Świadectwo mieszkańców* (pp. 101–140). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Smułkowa, E. (2016a). Język jako przedmiot i czynnik integracji (casus bałto-słowiańskiego pogranicza językowego). In E. Smułkowa, *Moje pogranicza w historii, języku i wspomnieniach* (pp. 237–245). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy. (*Język na Pograniczach*, 42; Reprinted from *Z polskich studiów slawistycznych: Vol. 12. Językoznawstwo. Prace na XV Międzynarodowy Kongres Slawistów w Mińsku*, pp. 167–176, 2012, Warszawa: Komitet Słowianoznawstwa PAN).
- Smułkowa, E. (2016b). Konwergencja języków na pograniczu białorusko-polsko-litewskim i jej konsekwencje dla teorii zapożyczeń. In E. Smułkowa, *Moje pogranicza w historii*,

języku i wspomnieniach (pp. 223–235). Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy. (*Język na Pograniczach*, 42; Reprinted from *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, pp. 97–109, 2010, 66).

Tolūtienė, B. (1961). Antanas Juška leksikografas. *Literatūra ir kalba*, 5, 89–377.

Woolhiser, C. F. (2005). Political borders and dialect divergence/convergence in Europe. In P. Auer, F. Hinskens, & P. Kerswill (Eds.), *Dialect change: Convergence and divergence in European languages* (pp. 236–262). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486623.011>

Litewska i polska spuścizna językowa Antoniego Juskiewicza (Antanasa Juški) z perspektywy XXI wieku

Streszczenie

W artykule przedstawiamy założenia nowych badań spuścizny Antoniego Juskiewicza (Juški) zapisanej w języku litewskim i polskim. Wychodzimy z założenia, że zapomniany dorobek Juskiewicza, autora dwujęzycznego z Litwy, złożony głównie ze słowników przekładowych, jest niedocenioną bazą materiałową do prowadzenia interdyscyplinarnych badań, a zwłaszcza do poznania bogactwa konceptualizacji świata przez dwa podmioty zbiorowe, Polaków i Litwinów, współegzystujących na Litwie w sytuacji zaboru rosyjskiego. Przyjmujemy dwie hipotezy badawcze: 1) słowniki dwujęzyczne, skonstruowane przez księdza katolickiego A. Juskiewicza, są nie tylko cennym źródłem wiedzy o stanie języka polskiego i litewskiego w XIX wieku, lecz przede wszystkim swoistymi tekstami kultury, wpisującymi się w dyskurs społeczny czasu i miejsca oraz nośnikami relewantnych informacji etnolingwistycznych i etnokulturowych; 2) słowniki dwujęzyczne jako gatunek tekstu oddziaływały na krystalizowanie się narodowej świadomości litewskiej i umacnianie tożsamości kulturowej Litwinów w drugiej połowie XIX wieku.

Spuścizna językowa Juskiewicza będzie odczytana wspólnie przez badaczy polskich i litewskich na nowo z różnych perspektyw, z wykorzystaniem narzędzi i metod, jakie daje nam humanistyka XXI wieku:

I. W paradygmacie etnolingwistycznym i etnohistorycznym: zgodnie z przyjętą hipotezą, że słowniki dwujęzyczne są swoistą narracją o świecie i czasie historycznym, będziemy ekscerpować z nich dane językowe, które pozwolą nam uchwycić symetrię i asymetrię leksykalno-pojęciową między językowym obrazem świata Polaków i Litwinów w sytuacji krystalizowania się litewskiej świadomości narodowej;

II. W perspektywie komparatystycznej: 1) ukażemy spuściznę leksykograficzną Juszkiewicza na tle tradycji leksykograficznej litewskiej i polskiej; skonfrontujemy warsztat leksykograficzny oraz makro- i mikrostruktury słowników A. Juszkiewicza z ważnymi dziełami leksykografii przekładowej litewskiej oraz współczesnymi słownikami rejestrującymi słownictwo potoczne, gwarowe i regionalne różnych subregionów Litwy; 2) porównamy materiał polski zarejestrowany w słownikach przekładowych Juszkiewiczów ze *Słownikiem języka polskiego* tzw. wileńskim, *Słownikiem gwar polskich* J. Karłowicza, ze słownictwem współczesnej polszczyzny gwarowej na Litwie; 3) odpowiemy na pytanie, czy wprowadzenie tłumaczeń rosyjskich do wydanej przez Imperatorską Akademię Nauk w Sankt Petersburgu części słownika litewsko-polskiego, mające w sytuacji zaborów podłoże polityczne, wniosło uzupełnienia znaczeń haseł polskich i litewskich;

III. W aspekcie socjolingwistycznym i komunikacyjnym: w kontekście kontaktów językowych i zachodzących w sytuacji wielojęzyczności procesów zapożyczenia, mieszania i „uwspólniania” słownictwa między użytkownikami polszczyzny regionalnej i mówionego języka litewskiego.

Nasze badania kierują uwagę lingwistów na teksty dawne, niedocenione, wskazując, jak ważne poznawczo efekty można uzyskać w ich analizie, gdy otwieramy językoznawstwo na historię, etnologię, naukę o tożsamości. Włączając spuściznę lingwistyczną A. Juszkiewicza w obszar współczesnej nauki, wprowadzamy ją zarazem w sferę życia zbiorowego Litwinów i Polaków. Stwarzamy tym samym płaszczyznę do lepszego zrozumienia siebie nawzajem i przewartościowania negatywnych stereotypów narodowych.

Słowa kluczowe: Antoni Juszkiewicz (Antanas Juška); XIX wiek; słowniki dwujęzyczne; tożsamość; etnolingwistyka; nowe aspekty badania źródeł litewsko-polskich

The Lithuanian and Polish linguistic legacy of Antanas Juška from a twenty-first-century perspective

Abstract

This article presents the assumptions of new research on the legacy of Antanas Juška, recorded in Lithuanian and Polish. We assume that the forgotten works of this bilingual author from Lithuania, mainly translation dictionaries, are an underestimated study material for interdisciplinary research. They are particularly important for understanding the rich conceptualisations of the world by two collective subjects, Poles and Lithuanians, co-existing in Lithuania under the Russian

partition. We have formulated two research hypotheses: (1) the bilingual dictionaries authored by Antanas Juška, who was a Catholic priest, are not only a valuable source of knowledge about the state of the Polish and Lithuanian languages in the nineteenth century, but above all specific cultural texts which form part of the social discourse of their time and place, and thus carry relevant ethnolinguistic and ethnocultural information; (2) bilingual dictionaries as a genre had an impact on the crystallisation of Lithuanian national awareness and the strengthening of cultural identity of Lithuanians in the second half of the nineteenth century.

Juška's linguistic legacy will be jointly studied by Polish and Lithuanian researchers from different perspectives, applying the tools and methods available in twenty-first-century humanities.

I. In the ethnolinguistic and ethnohistorical paradigm: in view of the hypothesis that bilingual dictionaries constitute a narrative about the world and its historical time, we extract linguistic data that will enable us to capture the lexical and conceptual symmetry and asymmetry between the linguistic worldview of Poles and Lithuanians in the context of the crystallisation of Lithuanian national awareness.

II. In the comparative perspective: (1) we will present Juška's lexicographic legacy against the background of the Lithuanian and Polish lexicographic tradition; we will confront the lexicographic practice and the macro- and microstructure of his dictionaries with important works of Lithuanian lexicography and contemporary dictionaries recording colloquial, dialectal and regional vocabulary of various sub-regions of Lithuania; (2) we will compare the Polish material recorded in Juška's translation dictionaries with dictionaries of the general, dialectal and regional Polish language from Lithuania; (3) we will answer the question whether the introduction of Russian translations into the Lithuanian-Polish dictionary published by the Imperial Academy of Sciences in Saint Petersburg was merely a political requirement stemming from the political situation and censorship, or whether these translations complement the meanings of the Polish and Lithuanian entries.

III. In the sociolinguistic and communication aspect: language contact and multilingualism, and the attendant processes of borrowing, mixing and "combining" vocabulary among users of the regional Polish language and spoken Lithuanian.

Our research draws the attention of linguists to old, underestimated texts. It also indicates the cognitive value of linguistic analysis open to history, ethnology and identity studies. By studying Juška's linguistic legacy in the context of modern scholarship, we introduce it into the sphere of collective life of Lithuanians and Poles. In this way, we create a plane for a better mutual understanding which will foster the overcoming of negative national stereotypes.

Keywords: Antoni Juskiewicz (Antanas Juška); nineteenth century; bilingual dictionaries; identity; ethnolinguistics; new perspectives in the study of Polish-Lithuanian sources

Dr hab. Zofia Sawaniewska-Mochowa, Associate Professor at the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw; PhD – 1986, University of Warsaw; habilitation in Slavic Linguistics – 2003, Institute of Slavic Studies; author of two books, over seventy scholarly articles, essays and reviews; co-author of two books and a dictionary; co-editor of four collective volumes. She has conducted extensive research on the linguistic and cultural heritage of gentry in the former Grand Duchy of Lithuania. She has worked in Lithuanian archives researching manuscripts, letters and memoirs; she also studies manuscripts of the nineteenth-century translational dictionaries; her scholarly interests include dialectology, local dialects and regional varieties of Polish, the sociolect of the descendants of Lithuanian gentry, history and language of the former North-Eastern Borderlands of Poland (contemporary territory of Lithuania), sociolinguistics and ethnolinguistics.

Bibliography (selected): *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej. Słownictwo* [Jan Karłowicz's manual as a source for description of the colloquial Polish in the North-Eastern Borderlands of Poland: Vocabulary], Warszawa (Warsaw) 1990; *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX wieku (na podstawie słowników przekładowych Antoniego Juszkiewicza)* [From studies of the 19th century Kaunas District yeomanry sociolect (based on Antoni Juskiewicz's translational dictionaries)], Bydgoszcz 2002; (with Anna Zielińska), *Dziedzictwo kultury szlacheckiej na byłych Kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej. Ginąca część kultury europejskiej* [The heritage of gentry culture in the former Grand Duchy of Lithuania: A vestigial aspect of European culture on the verge of total extinction], Warszawa (Warsaw) 2007.

Dr Vilija Sakalauskienė, Senior Researcher at the Centre Research on Standard Language, Institute of the Lithuanian Language in Vilnius; PhD – 2001, Vytautas Magnus University and Institute of the Lithuanian Language; author of a book and over forty scholarly and popular articles; co-author of a book and three collective dictionaries; co-editor of two collective dictionaries. She is currently working on a dictionary of the Jurbarkas subdialect, and writing and editing a Standard Lithuanian language dictionary. Her research interests include lexicology, historical and subdialectal lexicography, dialectology and ethnolinguistics. She leads and conducts scholarly projects (the latest one is an analysis of the card system of Jonas Jablonskis' dictionary).

Bibliography (selected): *Jurbarko apylinkių tekstai* + CD [Texts in the Jurbarkas subdialect], Vilnius 2013; Славянизмы в литовских диалектных словарях [Slavisms in Lithuanian dialect dictionaries], *Acta Baltico-Slavica* 39, Warszawa (Warsaw) 2015, 143–158; Jurbarko šnekta – aukštaitiško ir žemaitiško arealų susikirtimo vieta [The Jurbarkas subdialect: The intersection of the Samogitian and Aukštaitian Areas], in: *Leksikografija ir leksikologija*, vol. 5, Vilnius 2015, 309–328; (with Zofia Sawaniewska-Mochowa), Dvikalbiai žodynai kaip kultūros tekstai (XIX a. kun. Antano Juškos žodynų pagrindu) [Translational dictionaries as texts of culture (On the example of the nineteenth-century dictionaries by Rev. Antanas Juška)], *Acta Linguistica Lithuanica* 76, Vilnius 2017, 89–104; Žmogaus konceptualizavimas vakarų aukštaičių kauniškių šnektų žodynuose [The conceptualisation of man in the dictionaries of Western Aukštaitian subdialects of the Kaunas Region], in: *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos*, vol. 5, Vilnius 2018, 167–188.

Correspondence: Zofia Sawaniewska-Mochowa, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, e-mail: zofia.sawaniewska-moch@ispan.waw.pl; Vilija Sakalauskiėnė, Institute of the Lithuanian Language, Vilnius, e-mail: vilija.sakalauskiene@lki.lt

Support of the work: Research collaboration under a joint project entitled “Memoirs, diaries, dictionaries and letters of bilingual authors from Lithuania (19th century and the first half of the 20th century)”, held by the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences and the Institute of the Lithuanian Language.

Authors’ contribution: ZS and VS have equally contributed to this study.

Competing interests: ZS – The author is the Editor-in-Chief of this journal; VS – The author declares that she has no competing interests.